

Примљено: 26. 12. 2014.			
Бр. ИД.	Бр. ј	Прилог	Вредност

ФИЛОЗОФСКОМ ФАКУЛТЕТУ УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ

ИЗВЕШТАЈ О УРАЂЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ
НАРАТИВНИ ПОСТУПЦИ У РОМАНИМА СРПСКЕ МОДЕРНЕ МР
ЈЕЛЕНЕ ЈОВАНОВИЋ

Одлуком Наставно-научног Већа Филозофског факултета Универзитета у Нишу, бр. 345/1-5-1-01 од 24. 12. 2014. именовани смо за чланове Комисије за писање извештаја о урађеној докторској дисертацији мр Јелене Јовановић под називом *НАРАТИВНИ ПОСТУПЦИ У РОМАНИМА СРПСКЕ МОДЕРНЕ*.

Текст докторске дисертације мр Јелене Јовановић садржи 484 стране куцаног текста фонта Times New Roman, 12. Текст садржи следећа поглавља: апстракт на српском и енглеском језику, садржај, који обухвата следећа поглавља: I УВОД У НАРАТОЛОШКО ПРОУЧАВАЊЕ МОДЕРНИСТИЧКОГ РОМАНА (1-14), II ТЕОРИЈА ФОКАЛИЗАЦИЈЕ (14-100), са потпоглављима: 1) Шта је фокализација (15-17); 2) Пут до женетовски схваћене фокализације (17-22); 3) Женетовски схваћена фокализација (3.1. Основе, 3.2. Нулта фокализација, 3.3. Фокализовано приповедање, 3.4. Од промене до повреде – питање мултипликације и постојаности женетовских типова фокализације, 22-37); 4) После Женета (Хипотетичка фокализација, Плурална фокализација, Windows of Focalization, 37-58); 5) Допуна класичном „погледу“ на фокализацију (58-59); 6) Психонарација, доживљени говор, цитирани монолог – путеви унутрашње фокализације (59-75); 7) Место описа у хијерархији сегмената приповедног текста, или: Како је захваљујући унутрашњој фокализацији опис у наративу добио повлашћено место (91-100); III ФОКАЛИЗАЦИЈА У РОМАНИМА СРПСКЕ МОДЕРНЕ (100-312), са потпоглављима: 1) Унутрашња фокализација и хетеродијегетички приповедач, 101-138. (1.1. Присила одузимања идентитета – „као што треба“, *Газда Младен* Борисава Станковића; 1.2. (Не)могућност укидања приповедачеве слободе, *Беспуће* Вељка Милићевића); 2) Унутрашња фокализација и хомодијегетички приповедач, 138-194. (2.1. Од свезнања до

незнања, *Један разорен ум* Лазара Комарчића; 2.2. Улазак у фантастични свет, *Једна угашена звезда* Лазара Комарчића, 2.3. Пародирање и разбијање неоромантичарске слике света, *Јарани* Владимира Ћоровића); 3) Под окриљем нулте фокализације, 194-269. (3.1. Склад неизмерности и дубине у модерној дескрипцији, *За крухом* Ива Ћипика; 3.2. Откривање модерног јунака у велеграду, *Дошљаци* Милутина Ускоковића; 3.3. Простори приватности у роману *Чедомир Илић* Милутина Ускоковића; 3.4. Како се са модерног склизнуло у тривијално, *Опсене* Вељка Милићевића; 3.5. *Нове* као нови начин испољавања хибридности идентитета; 4) Плурална фокализација, 269-300. (4.1. Од појединца до колектива и назад, *Нечиста крв* Борисава Станковића; 4.2. Интерментални ум и појединац– ум мостарске средине, *Мајчина султанија* Светозара Ћоровића; 5) Спољашња фокализација као доминанта– инцидент међу текстовима, *Пауци* Ива Ћипика, 300-312; IV ОКВИР И УОКВИРАВАЊЕ (312-364), са потпоглављима: 1) (У) оквир(у) књижевног текста (313-323); 2) Женетово схватање перитекста, 323-348. (2.1. Наслови о роману и/или Романи о наслову; 2.2. Епиграфи); 3) О инципиту и експлициту као граничном уоквиравању (348-363); 4) Завршна напомена (363-364); V ПРОБЛЕМ ОКВИРА У РОМАНИМА СРСПКЕ МОДЕРНЕ (364-453), са потпоглављима: 1) Појединац и интратекстуална уоквиравања, *Газда Младен*, *Нечиста крв*, *Мајчина султанија*, *Чедомир Илић*, (365-394); 2) Колективна идентификација и интратекстуална уоквиравања, *Пауци*, *Нове*, *Јарани*, 394-415; 3) Искорењеност и интратекстуална уоквиравања, *Дошљаци*, *Беспуће*, 415-432; 4) Егзистенција и интратекстуална уоквиравања, *За крухом*, *Новац*, 432-447; 5) Простори фантастичног и интратекстуална уоквиравања, *Једна угашена звезда*, 447-453; VI ЗАКЉУЧАК (453-462); ЛИТЕРАТУРА (462-482), БИОГРАФИЈА (482-483), БИБЛИОГРАФИЈА (483-484).

У уводном поглављу мр Јовановић указује на књижевноисторијски значај српског модернистичког романа који је, будући на размеђи реализма и авангарде, постепено раскидао с једном и најављивао нову етапу у развоју српске књижевности. Након указивања на досадашње доприносе у истраживању овог периода (у радовима Ј. Скерлића, Ј. Деретића, П. Палавестре, Р. Вучковића,

С. Пековић, В. Матовић, М. Јовановића, Д. Маринковића, Р. Ивановића, В. Јовичића, Б. Милановића, С. Милосављевић Милић), ауторка као основни задатак тезе истиче анализу наративних поступака на грађи коју чине романи следећих аутора: Борисава Станковића (*Нечиста крв, Газда Младен*), Светозара Ђоровића (*Мајчина султанија, Јарани*), Ива Ђипика (*За крухом, Пауци*), Јелене Димитријевић (*Нове*), Лазара Комарчића (*Једна угашена звезда, Један разорен ум*), Пере Стефановића Талетова (*Новац*), Вељка Милићевића (*Беспуће, Опсене*), Милутина Ускоковића (*Дошљаци, Чедомир Илић*). Доминантни критеријум за укључивање наведених дела у анализу био је временски оквир (1900 – 1914), од кога се одустало у оним случајевима када су формално-стилске карактеристике издвојиле поједине текстове из традиције реалистичког наратива.

У поглављу „Теорија фокализације“ изложена је најпре теорија Жерара Женета, као и схватање овог појма у предженетовском периоду. Посебно је значајан онај сегмент рада који доноси полемику и тумачења Женетове теорије у новим наратолошким струјањима, пре свега у радовима Мике Бал и Манфреда Јана, а који се завршава представљањем новијих доприноса теорији фокализације - концептима хипотетичке фокализације Дејвида Хермана, плуралне и лутајуће фокализације Брајана Ричардсона и интерменталне фокализације Алана Палмера. Овај је део заокружен тезом о значају и вредности очувања женетовске логике уз драгоцену надградњу посткласичних наратолога. С обзиром на значај унутрашње фокализације у српском модернистичком роману, ауторка даје и кратак преглед појмова: „психонарација“, „доживљени говор“ и „директни монолог“ изложених у студији „Прозирни умови“ Дорит Кон.

Након теоријских увида, истраживању романа српске модерне приступило се фокусирањем на проблем фокализације, односно, посматрањем приповедних стратегија као узрочника специфичних формално-стилских карактеристика сваког анализраног текста понаособ. Разматрана је веза унутрашње фокализације и хетеродијегетичког, или хомодијегетичког приповедача, као и

специфичности спољашње, нулте и интерменталне фокализације. Ауторка закључује да је приповедачево окретање унутрашњости ликова водило ка тенденцији дезинтеграције света. Субјекат свет више не слика, већ ствара – тај свет у пуној мери постаје зависан од њега. На то утиче промена фокализације која више не намеће знање изнад субјекта, већ скреће пажњу на оно што је лично, доживљено и интимно. Доминација унутрашње фокализације мења природу приповедача. Његова перцептибилност слаби, и за разлику од реалистичког приповедача, који је доминирао над ликом и истицао се као његов креатор и судија, у роману модерне у први план избија лик – тачније, ум. Он се гради најчешће поступцима индиректне и самокарактеризације које често воде до невербалне подсвести, непрозирних и неспознатљивих унутрашњих простора. Ликови су најчешће некомуникативни, затворени у свој свет који с муком покушавају да освесте и одгонетну. Често су то млади интелектуалци, попут Ива Полића (*За крухом*), Стеве и Веље (*Један разорен ум*), Гавре Ђаковића (*Беспуће*), Чедомира и Вишње (*Чедомир Илић*), Милоша Кремића (*Дошљаци*), јунака-приповедача alias Љубише (*Једна угашена звезда*). Али и онда кад не припадају интелектуалцима то су врло осетљиве, сложене природе, изоловане од средине у коју не могу да се интегришу (Софка (*Нечиста Крв*), Газда Младен из истоименог романа, Емир-Фатма (*Нове*), Милка (*Мајчина султанија*), Аница (*Опсене*). Њихова чула су врло осетљива и они са великом пажњом региструју простор око себе, модификујући га у унутрашњи, субјективни простор, чиме се „актуализује ментална мапа јунака“. Унутрашња фокализација условила је поетизацију и субјективизацију израза, те појаву фрагментарне и дефабуларизоване прозе. Интерментална фокализација разоткрива интересовање модернистичког романа за социјалне умове, колективну, интерменталну свест. Некомуникативност јунака условљава и промену положаја наратора, који се често стапа са имплицитним читаоцем.

У делу рада који разматра оквир наратива полази се са структуралистичких, постструктуралистичких, семиотичких и когнитивних аспеката уоквиравања. Морфолошки схваћен оквир (у радовима Бориса Успенског, Јурија Лотмана, Марије Ренате Мајенове), допуњен је савременим тумачењем оквира као

когнитивног феномена. Ауторка се фокусира на студије Вернера Волфа, Монике Флудерник и Дејвида Хермана и њихове увиде повезује са Женетовом теоријом паратекста. У делу рада који анализира проблем оквира у модернистичком роману ауторка је, полазећи од тезе Вернера Волфа да когнитивни оквири представљају „кључ у апстрактном домену знања, комуникацији и прагматичним ситуацијама, али и у [...] разумевању књижевности“, разматрала функцију граничних уоквиравања код наслова, међунаслова, епиграфа, инципита и експлицита. У наслову су као гранични сигнали уоквиравања издвојени: појединац (*Газда Младен, Нечиста крв, Мајчина султанија, Чедомир Илић*), колективна свест (*Пауци, Нове, Јарани*), мотив искорењености (*Дошљаци, Беспуће*), егзистенција (*За крухом, Новац*) и простори фантастичног (*Једна угашена звезда*). У инципиту је присутан тип «етичког отварања», јер текстови не почињу увођењем и објашњавањем читаоцу свега што би требало да зна, али се и код «емичког отварања» брзо прелази са основних информација о лику на унутрашњу фокализацију. Тиме је већ у инципиту наративна публика увучена у субјективни простор јунака. У експлициту је уочена мотивска уједначеност – нестајање протагониста у облику физичке смрти, одласка/селидбе, или лудила наглашава песимистичку слику света и повезано је са његовом искорењеношћу и идентитетским лутањима.

Тумачење наративних поступака у роману српске модерне мр Јелене Јовановић методолошки је утемељено у достигнућима посткласичне, пре свега, когнитивне наратологије при чему су у обзир узимана и релевантна достигнућа из њене класичне фазе која је у највећој мери обележена Женетовом теоријом. Научна вредност истраживачких резултата јесте, с једне стране, у њиховој иновативности и научној актуелности (посебно у погледу тумачења функције променљиве фокализације, психонарације, дескриптивних и оквирних сегмената текста), а са друге стране у томе што теоријски поткрепљују и методолошки аргуменују неке већ прихваћене књижевноисторијске увиде (теза о искорењеном јунаку, субјективизација и психологизација слике света). Стога

закључујемо да докторска дисертација мр Јелене Јовановић у целини представља драгоцен допринос проучавању поетике романа српске модерне.

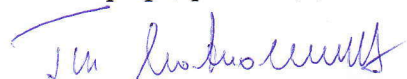
У Нишу, 26. 12. 2014.

Проф. др Снежана Милосављевић Милић, ментор

Проф. др Јован Делић

Проф. др Горан Максимовић

Проф. др Сања Маџура

Др Светлана Шеатовић Димитријевић